

GYVIEJI ARCHYVAI

Apie naują Eugenijai Šimkūnaitei skirtą knygą

Lietuvos Respublikos Seimas 2020-uosius paskelbė Eugenijos Šimkūnaitės (1920-1996) metais – tai išties ypatingas pagerbimas asmenybės, kurios mokslo darbai buvo skirti vaistiniams augalams; apie tai jau buvo rašyta „Merkio krašte“ – Nr. 19 (8831): 5

Vaistiniai vadinami augalai, kurių vienokios ar kitokios struktūrinės dalys (įvairūs augalų organai) pavartotos terapijos tikslais, sukelia specifines žmogaus ar gyvūno organizmo reakcijas. Todėl nenuostabu, kad vaistiniais augalais visais laikais domėjosi, o ir dabar domisi daugybė žmonių. E. Šimkūnaitė buvo sukopusi begalę žinių apie mūsų krašto ir pasaulio apskritai vaistinius augalus, bet dar svarbiau, kad vaistažolininkystės ir liaudies medicinos žiniomis ji žodžiu ir raštu kelis dešimtmečius dosniai dalijosi su mažais ir dideliais. Praėjusio amžiaus 8-ajame dešimtmetyje palaiptai prie E. Šimkūnaitės pradėjo lipti įvairios pravadės: vieni ją vadino *Vaistinių augalų žiniuone* ar tiesiog *Žiniuone*, kiti – *Zolių karaliene*, o dar kiti – netgi *Ragana* ar net *Lietuvos ragana*. E. Šimkūnaitė, kiek žinoma, už tokias pravardes nepyko, nors labiausiai jai patiko *Gesės* vardas – taip vaikystėje Eugeniją tėvai vadino. Daug ką apie E. Šimkūnaitės gyvenimą ir darbus, apie pravardes ir vaistinių augalų receptus, apie jos pirmąją ir vienintelę meilę galima sužinoti iš leidyklos „ZUVEDRA“ Vilniuje išleistas knygos **EUGENIJA ŠIMKŪNAITĖ – Lietuvos legenda** (208 psl.). Medžiagą knygai surinko EUGENIJOS ŠIMKŪNAITĖS LABDAROS IR PARAMOS FONDAS. Knyga Seime buvo pristatyta birželio 29 dieną.

Naujoji kolektyvinė E. Šimkūnaitės šimtosioms gimimo metinėms skirta knyga turėtų sudominti daugelį skaitytojų. Knygoje skaitytojai ras pačios E. Šimkūnaitės 1980-1983 metais savitai parašytą Autobiografiją. Iš nuostabi kalba parašytos Autobiografijos beveik (bet tik beveik) galima suprasti, kaip Tauragnų miestelio mergaitė laikui bėgant susilaukė neįprastos, bet garbingos *žiniuonės* pravardės. Pa-

sirodo, kad E. Šimkūnaitė tikrai ant dešiniojo šono turėjo ypatingos formos rudą apgamą, kuris vadinamas *žalčio ženklu*. O miestelio moterys už mažosios Eugenijos gebėjimą suvaldyti katinus, šunis ir kitokius gyvius, už nebijojimą gyvačių sakydavo, kad Šimkūnų mergaitė turi *velnio plauką*. Bet, matyt, svarbesnis dalykas gyvenime už *ženklus* ar *plaukus* vėliau buvo nuo paauglystės išsiugdytas darbštumas. „Už berną ir sanitarę dirbu vieną savaitę, už piemenį ir mergą – kitą, tik manęs nieks nepakeičia...“ – iš E. Šimkūnaitės Autobiografijos. O jos Autobiografiją užbaigiantys žodžiai apie pareigingumą ne tik žavūs, bet ir teisingi visais laikais: „Daug padaryti reikia. Reikia! Reikia – žodis kietas, jeigu reikia, taip ir bus!“.

Taip pat knygoje yra pateiktas pluoštelis E. Šimkūnaitės įvairių metų originalių rašinių apie žmonių negalavimus ir jų įveikimui tinkamus naudoti vaistinius augalus. Varėniškius gali sudominti rašiniai apie grybus – *Grybai dygsta; Grybai vaistas, grybai maistas, grybai... ir liga; Grybų karas; Dera – nederą*. Atsiminimų skyriuje savo mintimis apie E. Šimkūnaitę ir jos įvairiapusišką veiklą knygoje dalijasi akademikai, profesoriai, meno ir kultūros žmonės, buvę studentai. Taip pat knygoje skaitytojus gali sudominti E. Šimkūnaitės rašyti laiški žmonėms, kurie kūno bėdos ištikti kreipėsi patarimo negalavimams įveikti. Tokių atsakymų žmonėms, pasirodo, E. Šimkūnaitė rašomąja mašinėle parašė kelis tūkstančius. Knygos pabaigoje pateiktas Tauragnų Eugenijos Šimkūnaitės pagrindinės mokyklos 122-ųjų mokinių kurtas projektas savo žymiajai kraštietei pagerbti.

Atidūs skaitytojai knygoje ras tokius E. Šimkūnaitės kadaise vienoje paskaitoje Vilniaus universitete pasakytus žodžius apie žoleles: „Nerauk, neskink, neplėšk, žmogau, esi

tos pačios gamtos dalis“. Tinka visiems laikams ir ne tik augalams. Įdomaus skaitymo visiems!

Jonas Remigijus NAUJALIS
akademikas
Senoji Varėna, 2020 08 31

Nemažai vyrų buvo areštuota 1947 m. rugsėjo pradžioje, anksčiau netoli Milioniškės kaimo Merkio partizanų bunkeryje radus dokumentus – rezervistų priesaikas. Dainavos kaime areštuotas Jonas Tamulionis, Morkaus slapyvardžiu užverbuotas tų metų birželio 25 d. Taip pat areštuotas Klimas Tamulis, Aleksandro. Pagal areštuoto Broniaus Vėlio parodymus buvo suimtas aktyvus Merkio grupės ryšininkas dainaviškis Jonas Bruzgis. Tardomas jis prisipažino, kad

Iš sovietinio Varėnos saugumo dokumentų

Rašiniui panaudoti Lietuvos ypatingojo archyvo keliuose fonduose saugomų bylų dokumentai. Kone visi jie rusiški, juose gausu išdarytų rašant vietovardžius ir žmonių pavardes. Daug kitų klaidų. Lietuviški partizanų ir kt. dokumentai visur cituojami rusiškai. Todėl rašinyje pasitaikys klausukų. Dokumentuose daugelis tiek saugumiečių, tiek kitų asmenų pavardžių yra be vardų ar inicialų. Lieka neatskleisti daugelio partizanų ir saugumo agentų slapyvardžiai. Kalbamu 1944-1990 m. laikotarpiu kelis kartus keitėsi administraciniai vienetai. Priminsime, kad iki 1946 m. kovo mėn. sovietinis saugumas vadinosi NKVD (vidaus reikalų liaudies komisariatas), nuo 1946 m. kovo iki 1953 m. balandžio – MGB (valstybės saugumo ministerija). Apie metus, 1953-1954 m., saugumas buvo sujungtas su vidaus reikalų organais (MVD). Nuo 1954 m. gegužės – KGB (valstybės saugumo komitetas). Rašinyje šen ten vartojami terminai „čekistinis“, „čekistai“ yra sovietinio saugumo pirmtako – 1917-1922 m. veikusios Visos Rusijos ypatingosios komisijos kovai su kontrrevoliucija ir sabotazu pavadinimo palikimas (Čeka = Чрезвычайная комиссия)

su Merkio partizanis ryšį palaikė nuo 1946 m., o 1947 m. gegužės mėn. jį kaip Mi-

laitį užverbavo Dainavoje nelegaliai gyvenęs Jonas Tamulionis. Tardomas Milioniškės gyventojas Juozas Čaplikas prisipažino, kad 1947 m. birželio 2 d. jį kaip Putiną užverbavo partizanas Jonas Kalanta; kartu Čaplikas ir priesaiką pasirašė. Juozas Makselė iš Moliadugno tardomas sakė, kad į rezervinę partizanų grupę Šarūno slapyvardžiu 1947 m. birželio mėn. jį užverbavo partizanas Kalanta-Mindaugas. J. Makselė gavo užduotį platinti antitarybinę literatūrą. Tą pačią naktį į rezervinę Merkio 3 bataliono grupę Gintaro slapyvardžiu užverbuotas ir kitas Moliadugno jaunuolis Stasys Miškinis, su J. Makselė išjojęs naktigonėn tarp Moliadugno ir Perlojos (f. K-41, ap. 1, b. 1836, 1837).

Pagal Juliaus Česnulevičiaus parodymus keli žmonės areštuoti 1947 m. rugsėjo 12 d. Vienas – Pranas Paleckas iš Kirkliūnų k. Jis prisipažino, kad tų metų liepos 3 d. Vijąno slapyvardžiu buvo užverbuotas kaip Rugio grupės partizanų būrio vado Šarūno ryšininkas. Palaikė ryšius su dabar areštuotais Julijum Česnulevičium, Maryte Čes-

nulevičiūte ir Ona Zagurskaite. Sulaikyta Julė Balčiūnaitė, kilusi iš Kaišiadorių apskr. ir tarnavusi pas Akmens kleboną. Per tardymą jį papasakojo, kad ją dar 1945 m. gruodžio mėn. kaip Kregždę ir Lialią kažkur užverbavo partizanų 3-io bataliono štabo viršininkas Armentas. Ji palaikė ryšius su Rugio rėmėjais, 1947 m. liepos 9 d. priėmė priesaiką ir pasirašė savo slapyvardžiu.

Pasirėmus anksčiau suimto partizano Kosto Leikausko-Rudo parodymais, suimtas Martinavos kaimo gyventojas Zigmas Gucevičius (ar Gecevičius?). Jis prisipažino, kad priklausė Rudo grupei, nes jį kaip ryšininką Beržą 1947 m. gegužės mėn. užverbavo Rudas; partizanų priesaiką priėmė liepos mėnesį.

MGB Varėnos sk. viršininko pavaduotojas Grišinas 1949 m. vasario 14 d. pranešė į Vilnių, kad tą dieną Adomo Varaniaus namuose Vydenių kaime sulaikytas Adomas Budėnas, g. 1898 m., buvęs siuvėjas, anksčiau gyvenęs Varėnoje. Jis trijų partizanų – sūnaus Klebono bei dukterų Ramunės ir Pušelės – tėvas, 1945 m. pasislėpęs

nuo tremties, gyveno nelegaliai. Suimta ir Vydenių gyventoja Malvina Varanytė, g. 1928 m. Jos namuose per kratą rasti 136 šoviniai, Rugio grupės Boliaus poskyrio partizanų nuotraukos, sąsiuvinis su partizanų dainomis ir susirašinėjimo dokumentų. Tardomas A. Budėnas sakė, kad Varanytė slėpė Boliaus partizanus ir skalbė jų drabužius. Jis išvardijo 13 partizanų, tarp jų ir Merkį, su kuriais susitikinėjo. Kita emgėbių grupė sulaukė Vladą Svirnelį, g. 1929 m., iš Zervynų. Vasario 15 d. jis turėjo būti pristatytas į LTSR MGB (f. K-41, ap. 1, b. 1841).

1949 m. birželio pradžioje areštuota Pilvingių k. gyventoja Monika Juknevičiūtė. Tardoma ji papasakojo, kad nuo 1947 m. buvo partizanų Vanago grupės ryšininkė Rugiagėlė. Siuntinėjo partizanų korespondenciją, teikė jiems žinias apie kariuomenę, aiškinosi saugumo agentus ir tarybų valdžiai lojalius asmenis. Pagal jos suteiktas žinias partizanai įvykdė ne vieną teroristinį aktą.

Pagal agentų duomenis 1949 m. birželio mėn. areštuotas Liškiavos klebonas

Juozas Kriščiūnas, g. 1911 m. Vilkaviškio apskrityje. Pasak saugumiečių, kunigas buvo glaudžiai susijęs su Liškiavos apylinkėse veikusia antitarybine grupe.

Petrė Grigaravičiūtė iš Perlojos valsč. Giraitės kaimo (dabar Merkinės seniūnija) per tardymą 1949 m. spalio mėn. sakė, kad nuo tų metų gegužės esanti Girinio partizanų grupės ryšininkė. Savo ūkyje ji laikė bunkerį, kuriame slėpėsi 1949 m. rugsėjo 29 d. nukautas partizanas Bėglis. P. Grigaravičiūtė tiekė partizanams maistą ir palaikė ryšį tarp jų bunkeriu.

Juozas Grigaravičius iš Valakėlių k. tardomas irgi prisipažino, kad nuo 1949 m. palaikė ryšį su Girinio grupe. Už 200 metrų nuo J. Grigaravičiaus namų su jo pagalba buvo iškastas bunkeris, kuriame slėpėsi partizanai Vilkauskas ir Kavaliauskas. Grigaravičius aprūpindavo juos maisto produktais (f. K-41, ap. 1, b. 1846).

Tęsinys. Pradžia Nr. 46, 48, 50, 59

Vytautas Valentinas
ČESNULIS

Jonas Budėnas-Klebonas